

## **Про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні**

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини на офіційному сайті (<https://www.ombudsman.gov.ua/>) оприлюднила щорічну доповідь за 2020 рік про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні та про виявлені недоліки в законодавстві щодо захисту прав і свобод людини і громадянина

### **Право на працю**

У 2020 році до Уповноваженого надійшло 1 964 повідомлення громадян щодо порушення їхніх трудових прав, з них 26% - на своєчасне одержання винагороди за працю, 11% - на захист від незаконного звільнення, 18% - на безпечні умови праці. За результатами їх розгляду Уповноваженим було направлено 337 запитів до органів державної влади та місцевого самоврядування, проведено моніторинговий візит до виконавчої дирекції ФССУ.

Моніторингом Уповноваженого виявлено низку проблемних питань, що потребують законодавчого врегулювання, зокрема щодо необхідності:

- поновлення фінансування виплат Фонду соціального страхування, припинених на період дії карантину;
- уточнення формулювання частини третьої статті 47<sup>1</sup> Закону України «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 року № 5067-VI (в редакції, що діяла до 20.12.2020) щодо права на отримання допомоги по частковому безробіттю особами, які отримують пенсії;
- прискорення прийняття постанови Кабінету Міністрів України щодо утворення Міжвідомчої робочої групи з питань погашення заборгованості із заробітної плати (грошового забезпечення);
- зарахування до страхового стажу працівників, призваних на військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, періоду з 1 липня 2000 року по 31 грудня 2016 року (у зв'язку з відсутністю у Державному реєстрі загальнообов'язкового державного соціального страхування персоніфікованих відомостей про грошове забезпечення та сплату страхових внесків за вказаний період).

Проблема невиплати заробітної плати впродовж останніх 10 років лише загострюється. За захистом свого права на своєчасне отримання винагороди за працю до Уповноваженого звернулося 473 особи.

Сума заборгованості на 01.01.2021 становила 3,13 млрд грн. У структурі заборгованості з виплати заробітної плати в 2020 році більшу частину боргу (2,7 млрд грн) мають економічно-активні підприємства (установи та організації). Заборгованість із заробітної плати на працюючих підприємствах порівняно з початком року зросла на 32%.

Моніторингом Уповноваженого встановлено, що Комісія з питань погашення заборгованості із заробітної плати, пенсій, стипендій та інших соціальних виплат, яка діяла до 31 жовтня 2020 року, не провела жодного засідання в 2020 році. З 31 жовтня 2020 року діяльність цієї Комісії припинена, а новоутвореним тимчасовим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України – Міжвідомчою робочою групою з питань погашення заборгованості із заробітної плати (грошового забезпечення) – 17 грудня 2020 року проведено одне онлайн-засідання, на якому прийнято низку рішень щодо шляхів вирішення зменшення заборгованості із виплати заробітної плати.

Як зазначила Уповноважений позитивним рішенням щодо контролю за станом виплати заробітної плати й отримання повної та об'єктивної статистичної інформації є запровадження Держстатом із 2021 року подання юридичними особами щомісячного звіту про заборгованість з оплати праці.

Економічно неактивні підприємства (банкрути) станом на 1 грудня 2020 року заборгували 74 586 тисяч грн. заробітної плати своїм працівникам. Несплачено з цієї суми і ЄСВ, що в подальшому призводить до не зарахування до страхового стажу періоду за який заборговано внесок і зменшення розміру пенсії та інших страхових виплат.

Про необхідність врегулювання цієї проблеми Уповноваженим наголошувалося і в Щорічній доповіді за 2019 рік. Проте проблема залишається неврегульованою. В квітні минулого року до Верховної Ради народними депутатами подано проект Закону України про внесення змін до Закону України "Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці № 173 1992 року про захист вимог працівників у випадку неплатоспроможності роботодавця" реєстр. №3332 від 13.04.2020р., який включено до Порядку денного п'ятої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання.

Ще однією проблемою, яку держава не може вирішити на протязі багатьох років, є незадекларована праця.

Як зазначено в доповіді, згідно з інформацією, оприлюдненою Мінсоцполітики у ЗМІ, в Україні кожен п'ятий працює неофіційно, 20,6% працевлаштовано без офіційного оформлення, і як наслідок - не сплачуються внески до ПФУ. У 2027 році для того, щоб вчасно отримати пенсію, потрібно буде мати щонайменше 35 років стажу. Всі, хто зараз працює неофіційно, ці вимоги виконати не зможуть. За підрахунками Мінсоцполітики, приблизно 45% українців у віці 60 років не зможуть вийти на пенсію вчасно. Загалом в Україні працює 16 млн осіб. Кількість безробітних в економічно активному віці (від 15 до 70 років) становить 17 млн осіб.

До Уповноваженого надходили звернення громадян, профспілкових організацій з питань, які стосуються порушення роботодавцями безпечних умов праці.

Так, з метою поновлення права шахтарів ПАТ «Криворізький залізорудний комбінат» на безпечні умови праці Уповноваженим відкрито провадження та надано рекомендації Прем'єр-міністру України, Міністру Мінекономіки, Голові Держпраці та Національній службі посередництва і примирення для вжиття дієвих заходів реагування.

З метою захисту прав працівників та усунення виявлених недоліків у законодавстві України Уповноважений надала рекомендації органам влади:

#### **Кабінету Міністрів України**

1. Внести зміни до:

- Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» щодо забезпечення застрахованих осіб виплатою матеріального забезпечення в повному обсязі незалежно від наявності у страхувальника заборгованості по сплаті єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування;

- Порядку обчислення середньої заробітної плати (доходу, грошового забезпечення) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2001 року № 1266 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 26 червня 2015 року № 439) щодо визначення механізму розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням фізичним особам – підприємцям, особам, які проводять незалежну професійну діяльність з метою забезпечення їх права на матеріальне забезпечення.

**Міністерству соціальної політики України** забезпечити виконання заходів щодо підтримки осіб з інвалідністю, визначених Програмою діяльності Кабінету Міністрів України, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 12 червня 2020 року № 471.

**Міністерству розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України** напрацювати законодавчі механізми стимулювання роботодавців та громадян надавати/обирати роботу у формальному секторі економіки. Державній службі з питань праці України здійснювати системну роботу щодо зменшення обсягів неформальної зайнятості.

#### **Право на соціальний захист**

У 2020 році до Уповноваженого надійшло 4 420 повідомлень про порушення прав людини у сфері соціального захисту.

У зверненнях громадяни порушували питання пенсійного забезпечення, серед яких невиконання рішень суду про призначення (перерахунок) пенсії, отримання державних

соціальних допомог, встановлення статусів осіб пільгових категорій (осіб, постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи; реабілітованих осіб; осіб з інвалідністю) та пов'язаних із цим соціальних гарантій, реалізації права на отримання житлової субсидії. Нові виклики у забезпеченні прав людини і громадянина у сфері соціального захисту виникли у зв'язку із пандемією респіраторної хвороби COVID-19, тому Уповноваженим значна увага приділялась моніторингу дотримання відповідних прав за таких умов.

Звернення громадян до Уповноваженого щодо порушення їх права на достатній життєвий рівень та належний соціальний захист засвідчили, що незважаючи на певне зростання прожиткового мінімуму як базового державного соціального стандарту, розмір пенсійних та державних соціальних виплат не забезпечує їм достатнього життєвого рівня. Розмір прожиткового мінімуму формується виключно залежно від фінансових можливостей держави, він майже вдвічі менший від фактичного, що визначається Мінсоцполітики. Так, з 1 січня 2020 року затверджений законом розмір прожиткового мінімуму на одну особу в розрахунку на місяць становив 2027 грн., тоді як фактичний розмір відповідного прожиткового мінімуму у цінах січня 2020 року – 3 780 грн (з урахуванням суми обов'язкових платежів – 4 335 грн). Незмінно високим залишається рівень бідності серед осіб пенсійного віку. Станом на 1 січня 2021 року пенсію в розмірі до 4 000 грн (приблизно 140 доларів), що є нижче межі монетарної бідності (становить 150 доларів), отримують 8 606 376 (майже 77%) наших пенсіонерів. Середній розмір призначеної пенсії з цільовою грошовою допомогою становить 3507,51 грн (приблизно 123 долари). Високий рівень бідності, особливо у сім'ях з дітьми та сім'ях з особами з інвалідністю, свідчить про недостатню ефективність механізмів соціальної підтримки державою цих категорій. Проблема бідності ще більше загострилась в умовах пандемії COVID-19.

Уповноваженим здійснено моніторинг щодо забезпечення прав громадян на щорічну індексацію пенсій. В минулому році вона була проведена з 1 травня через те, що із Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» було виключено дату проведення індексації, дата індексації визначалася Кабінетом Міністрів України.

З метою забезпечення правової визначеності вказаної норми законодавства Уповноваженим надано рекомендації Мінсоцполітики щодо визначення на законодавчому рівні дати щорічної індексації пенсій.

Зазначені рекомендації були враховані у постанові Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. від № 849 «Деякі питання підвищення пенсійних виплат для окремих категорій осіб у 2021 році та в подальшому», якою передбачено проведення індексації щороку з 1 березня. Разом із тим для затвердження вказаної дати індексації пенсій на рівні закону Мінсоцполітики розроблено та подано до Верховної Ради України проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення пенсійного законодавства» щодо підвищення рівня пенсійного забезпечення окремих категорій осіб» (реєстр. 4668 від 28.01.2021).

**Огляд підготувала Галина Просяник, правовий інспектор праці ПМГУ**  
За матеріалами сайту: (<https://www.ombudsman.gov.ua/>)